

Rosalía en Camiño

DIÁLOGOS LITERARIOS
MULTILINGÜES 2024

Bernardo Atxaga

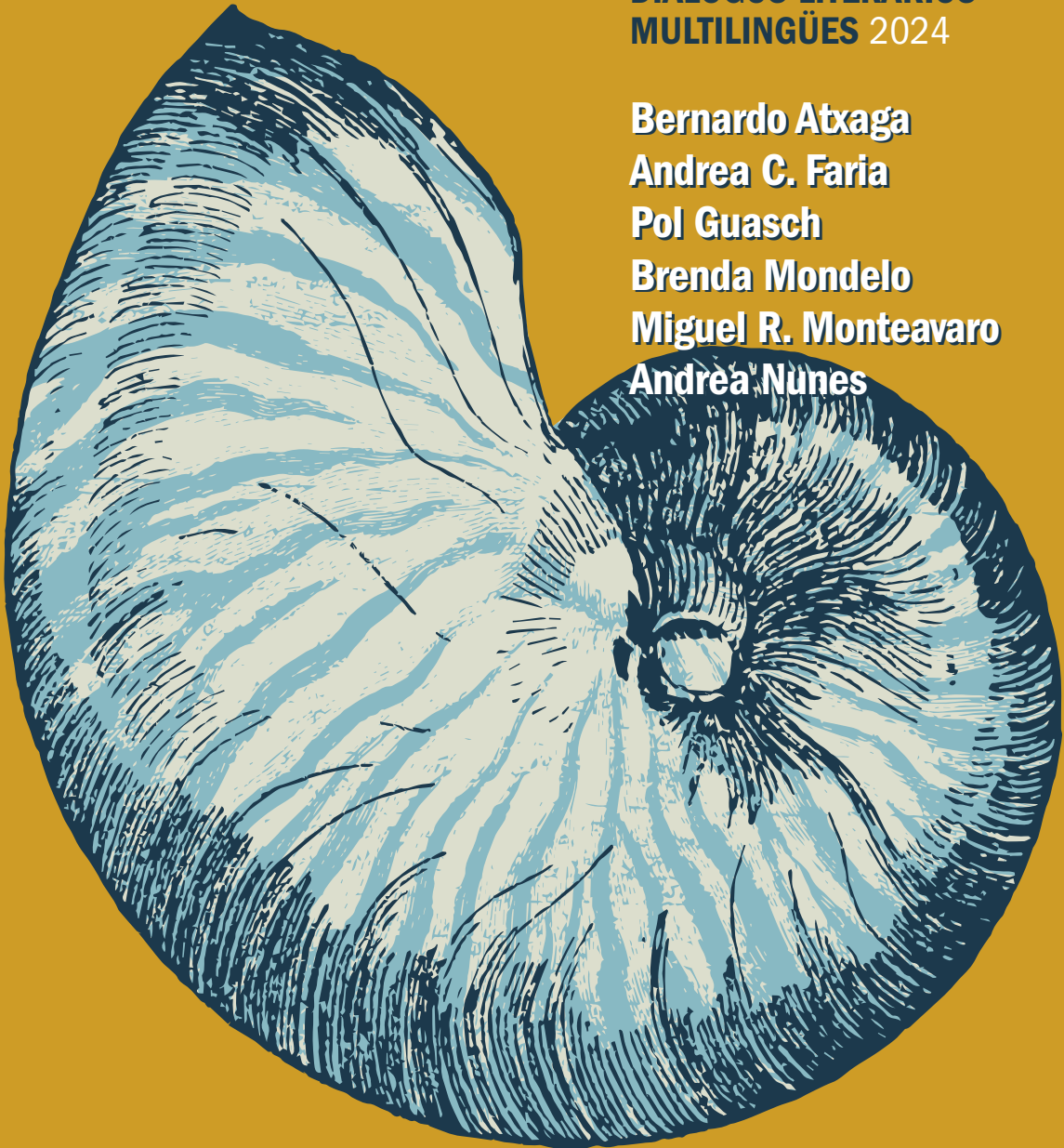
Andrea C. Faria

Pol Guasch

Brenda Mondelo

Miguel R. Monteavaro

Andrea Nunes

CASA DE ROSALÍA

Edita:
Fundación Rosalía de Castro

Dep.Legal: C 761-2024
ISBN: 978-84-87668-67-8

Rosalía en camino

DÍALOGOS LITERARIOS MULTILINGÜES · 2024

Diálogos

Introdución de Chus Pato

Coordinadora de *Rosalía en Camiño*

6

Así, nun abrir e pechar de ollos, pasaron cinco anos, cinco edicións deste encontro de poetas e das diferentes linguas da Península. Case estamos a piques de sentir unha miguiña de orgullo, de abrir un ribeiro branco. Grazas de novo á Casa pola cordialidade para comigo e desde xa a benvida ás voces e ás linguas que nos acompañan neste 2024; benvida María Ramos Salgado, benvido Jesús Castro Yáñez –que traduciron de éuscaro e catalán para galego os poemas de Bernardo Atxaga e de Pol Guasch–. A benvida tamén ao noso fotógrafo imprescindible, Andrés Currás, e o meu agradecemento sen límites a Rocio Castro.

Sexan estas impresións que deito aquí atención e acollida para todos e para cada unha das nosas poetas convidadas. Tamén quixesen ser compañia para as futuras persoas que se acheguen á lectura destes poemas impresos.

Trazas un non círculo. Ao pechar a liña comprendes que non é posible debuxar un non círculo; diante de ti o que se abre é o precipicio. Así recita o poema de **Pol Guasch**. Sucede cando a tese é unha negación, cando a antítese é unha imposibilidade; entón a síntese é o título dun libro *La part du feu/La part del foc*. A unha pira podemos subir de maos dadas, cando o corazón comeza arder é o intre de soltármonos. Diríamos: da combustión restan as cinzas, un lugar no que a vida, o amor, aínda son posibles. O tempo abrasa. Non existe outra hora que o mediodía, que a medianoite; a rotación do astro é un péndulo que indica a gravidade, unha froita que cae. Caer é ver un pasado, unha misión que non cesa de volver, “de meniño, deitárona nas miñas

maos, dixéronme / ten, agora crea un deus". Vivir, amar, escribir é desaparecer. O que lle corresponde ao lume é a parte que debe ser sacrificada, pero un corazón non remata nunca de arder, é insaciable. Lemos nos Vedas: o sacrificio é o antílope negro, o antílope negro non pode ser sacrificado. Dime un nome, un mundo, un son, un don, e di un final "Non me dirá adeus ningunha mao, se non é a túa".

A palabra *saudade* pertence ao conxunto daqueles nomes que –excedendo os seus posibles significados– respiran e estalan máis ben preto do sentido ca dos seus referentes. Saudade é unha forza que nos auxilia na comprensión dos poemas de **Brenda Mondelo**, unha escritura intensamente metafórica e ao tempo achegada ao que chamaremos xornalismo de investigación. Si, á reportaxe ao arquivo, á arqueoloxía dos saberes. Saudade pode ser aquilo que dispara o dicir cara a un tempo cósmico, cara a unha escritura aberta "ao millo do interior dos verbos" e simultaneamente trezada nos grandes acontecementos do século. É por esta razón pola que a voz do poema pode xuntar os labregos dunha aldea da montaña galega cos grandes movementos revolucionarios "ata sermos nós/outros traballadores na multitude" ou poñer os versos de Rosalía nos beizos dunha criada que incendia a casa dos amos polo regreso, polo devezo da súa Calabria natal. Saudade que o retorno non cura "As veces non concorda a memoria co presente/entón sabemos que vivimos con algo noso desecado:/o pulmón, o corazón, a lingua".

Que razón pode ter un poeta actual para ofrecernos de novo a voz de Orión, o cazador que camiña sobre as augas, un cazador celeste? O poema que abre o ramo que nos brinda **Miguel R. Monteavaro**, poeta asturiano de fala galega, instrúenos: "pro nunca-nunca me faledes de xustiza profética". A dúbida non se presenta; movémonos no ámbito da traxedia clásica e na reformulación e apropiación do mito. Ao longo da escritura que aquí se nos dá a ler imos coñecendo, entre outras, as narracións e a dramaturxia da morte da luz e da súa resurrección. Porén unha opción, unha comprensión máis fonda se nos adianta cando

poñemos en relación este ciclo co breve poema dedicado a Rosalía, –só quen foxe do seu destino pode darlle alcance–. Así lle sucede á estirpe dos humanos que son cegados; Edipo é o máis coñecido. O heroe por forza debe ser inocente, é o descoñecemento de si o que o conduce directamente ao exceso e á culpa. Nútrense os poemas tráxicos cun pensamento paradoxal. O poeta introdúcenos nunha escritura que linda co pensamento analítico e abstracto “fuxir del infinito/ achegándote/ a el.”

8

Agroma o comezo de **Andrea C. Faria** como advertencia ás falas da actualidade. Fronte á inminencia da extinción –a fin do mundo que en toda hora está presente– o poema clama o seu reto desde a súa contemporaneidade: “Mais ainda espero o golpe/que me abata as dimensións / três, arteriais, propícias, / abertas pela frente como um boi.” Tres son os fíos que se cruzan en todo o conxunto: un que é de ouro e cose todo o que se opón ao adverso; outro, de verdor que asimila a carne humana ao esplendor vexetal do planeta; un terceiro, vermello, de sangue escuro, raíz e estirpe de “Mulheres de uma beleza ínvia, / amarga. Olho-as/como quem experimenta o gosto/térreo de uma raiz”. Exclama e reivindica o poema a necesidade de aceptar a suor do tempo, a súa negativa ás nupcias cun progreso que arrasa a dignidade do mundo. Fai explícitas certas verdades existenciais que non poden ser ignoradas malia a dor que nos provocan: despois dos trinta tes a cara que mereces. Pecha a serie con “Calcanhar”, un poema sen dúbida extraordinario. Rigorosa, enigmática, oracular e sempre tenra e máterica, así esta escritura.

Atenden os poemas de **Andrea Nunes** a un *ethos* poético, son auga para a sede dunha escritura que desexa intervir no tecido social. A poeta manexa con soltura e xustiza as tesoiras, tamén a navalla, e en cada texto faille un traxe aos usos e costumes que exclúen aquelas posicións refractarias ao ideal dun consenso narcisista. Así abre o diálogo con Rosalía: “Aquí vos fala un monstro,/unhe rare,/o corpo extenso, mórbido, redondo/un desexo explícito/aquí as marxes/pero ti

podes chamarlle se queres/ integridade”. A navalla debúxalle un buraco ao traxe; é entón cando se nos manifesta que a dinámica das micro e das grandes opresións goza dunha vida sádica e feliz e non dubida en castigar a quen se amosa como diferente. *Ira* ou *As exiliadas* enfrontan o dano contra os corpos non normativos ou a emigración disfrazada de oportunidade: “Como, dime ti,/como seguir escribindo/despois de Gaza?”, pregunta o poema final, respondendo o célebre interrogante de Adorno. Deixo aquí este aviso: un mestrado en tesoiras e navallas non pode ignorar o traballo das Parcas. Elas, as que mesturan o branco da lá co ouro ou o negro da noite.

Escribiu Aristóteles que a poesía era o xénero onde a palabra humana lindaba coa ausencia de significación, de tal maneira que pode absorber calquera outro xénero literario. Ler os poemas de **Bernardo Atxaga** e comentar o seu forte impulso narrativo é quizais unha evidencia; tamén o é constatar a musicalidade que os converte en canción. Escribirei que sendo poemas usan todos os procedementos da narración escrita e oral. Os que aquí podemos ler teñen un interese moi claro pola morte: unha morte que nos sitúa no centro da vida. Lendo *Lete* podemos aprender que a raia entre a cultura e o agreste, o aquí e o alén, os mortos e os vivos, un home e un lobo... si, os rapaces das aldeas, as liturxias en latín, alguén que sabe cantar e ouvear coma os lobos. Que increíbles son os finais de cando os meniñ*s falan da morte ou dos mortos; magníficos. Si, iso é o poema, unha palabra que lle fai xustiza á palabra, unha palabra ao pé da letra. Como é posible viaxar en avión e non ver no ceo as persoas defuntas? Porque un colt con cachas de nácara é sempre máis veloz ca a gadaña da morte. Se o poema é un disparo, a vida, en fin, a vida... “a vida é a vida”.

Pol Guasch

Pol Guasch (Tarragona, 1997) é autor de *Napalm al cor* (Premio Llibres Anagrama de novela 2021), que se traduciu ao castelán, o inglés, o francés e o alemán, entre outros idiomas. «Un mundo de desexo e supervivencia, o despois da apocalipse marcado por diversas linguas, unha represión difícil de identificar e unha escritura tan misteriosa como bela» (Mariana Enriquez). Escribiu os libros de poemas *Tanta gana* (Premio Francesc Garriga, 2018) e *La part del foc* (Premio López-Picó, 2021). No 2022 recibiu o Premio Talento a bordo do Festival Eñe de Madrid e o Premio 42 Revelación en catalán. A súa última novela é *Ofert a les mans, el paradís crema*.

No volverá te lo juro
Rosalía de Castro

em faltes quan marxes i et penso fent coses brillants
aventures salvatges que ja no viuré al teu costat
les imagino provant d'entrar en el teu somni

i és que va haver-hi un temps en què vam ser inconsolables
quan el nostre plor era un cant
i ningú no esperava que miréssim les estrelles alhora
—quatre ulls fixats al mateix punt bategant del cel fosc

des d'aleshores que cada vespre quan toquen les nou
t'envio un missatge només dit amb paraules per dintre de mi
jo penso que em penses també
i sé que no és cap mentida
perquè el temps mai no es perd
però el temps ja no hi és
i l'enyoro
com t'enyoro a tu
si és que tu i el temps no sou el mateix

[Tradución do catalán
de Jesús Castro Yáñez
v. páx 109]

No volverá te lo juro
Rosalía de Castro

fáltasme cando marchas e pénsote facendo cousas brillantes
aventuras salvaxes que xa non vivirei ao teu carón
imaxínoas tentando entrar no seu sono

e é que houbo un tempo no que fomos inconsolables
cando o noso choro era un canto
e ninguén esperaba que mirásemos as estrelas á xunta
—catro ollos fixos no mesmo punto latexante do ceo escuro

13

desde entón cada noitiña cando dan as nove
envíoches unha mensaxe só dita con palabras por dentro de min
eu penso que me pensas tamén
e sei que non é ningunha mentira
porque o tempo nunca se perde
pero o tempo xa non é
e estraño
como te estraño a ti
se é que ti e o tempo non sodes o mesmo

Jo et diria, amiga meva,

que no hi ha ni risc ni mort ni vida, ni tan sols un altre astre on puguem desfer el camí i plantar de nou els plataners, plantar de nou les buguenví·lees, plantar de nou arrels molt fondes i fruits sucosos de vellut que facin els dies molt més amples i les nits molt més brillants;

14

però si no hi ha ni risc ni mort ni vida, ni tampoc un altre oceà on sucuar el cos i no enfonsar-se, ni un altre cel on respirar i no desfer-se, escolta'm bé, que sols vull dir-te: agafa fort aquest no-viure i el seu arrossegar-se pels camins,

agafa'l fort i digues vine, vine amb mi fins a la fondària del glaçar, fins a l'esvoranc del precipici, fins a l'entrada del volcà, fins a la punta d'aquell llamp. I quan siguem just en el límit:

deixem-nos anar la mà.

Eu diríache, amiga miña,

que non hai risco nin morte nin vida, nin sequera outro astro no que poidamos desandar o camiño e plantar de novo os plátanos, plantar de novo as buganvileas, plantar de novo raíces moi fondas e froitos zumarentos de veludo que volvan os días ben máis anchos e as noites ben máis brillantes;

mais se non hai risco nin morte nin vida, nin tampouco outro océano en que empapar o corpo sen afundir, nin outro ceo no que respirar sen desfacerse, escoita ben, que só quero dicirche: agarra forte este non-vivir e o seu arrastrarse polos carreiros,

agárrao forte e di ven, ven comigo ata o fondo do glaciario, ata a fenda do precipicio, ata a entrada do volcán, ata a punta daquel lampo. E cando esteamos xusto no límite:

soltémonos da man.

Ens queda encara cel per esmunyir,
la part del foc surant damunt de l'aigua,
un tel cremós que va tenyint
els núvols de la nit, enumerar els infants
que dormen i respiren lentament
a dins del llit. És més: encara ens queda
nuar bé els nostres cossos amb lligams
molt fràgils, escoltar el batec d'un cor
que falsament batega —mort i viu—,
prendre'l després amb les mans, aquest cor
fràgil, i entre tots dos fer l'intercanvi:
jo et dono el meu, tu em dons el teu, mirant-nos
amb dolor desconegut, i en comptar
tres, ens diem, en comptar un, dos, tres,
l'espremem fort com si tots dos volguéssim
fer-ne dia lluminós, d'aquesta nit.

Aínda nos queda ceo por discorrer,
a parte do lume que sobrenada na auga,
unha tona cremosa que vai tinxindo
as nubes da noite, enumerar os nenos
que dormen e respiran lentamente
metidos na cama. É máis: aínda nos queda
atar ben os nosos corpos con lazos
moi fráxiles, sentir o bater dun corazón
que falsamente bate —morto e vivo—,
tomalo despois nas mans, este corazón fráxil,
e entre os dous facer o intercambio:
eu douche o meu, ti dásmo o teu, mirándonos
cunha dor descoñecida, e ao contar
ata tres, dicímonos, ao contar un, dous, tres,
estrullámolo con forza coma se quixésemos
facer un día luminoso desta noite.

poema de la fi I

amb David Leo García

Digues un nom. Diré el teu nom.
O el meu, que ets tu i que ets jo i que són
també els camins que ara ens separen.

Digues un món. El que s'escola
vertical pels regalims quan
frego insistentment tots els segles
que se m'aferran a les dents.

Digues un so. Diré el batec
d'un peix que mor clapotejant
a la coberta d'un vaixell.

Digues un verb. Diré el verb viure,
que és caminar i riure molt
—com diu Bauçà i també dic jo.

Digues un do. Desaparèixer
fins que del tot no en quedi res,
que és el mateix que dir estimar.

Digues un furt. La mar que creix,
l'arbre que creix, l'infern que creix:
la veritat, que creix ben sola.

poema da fin I

con David Leo García

Di un nome. Direi o teu nome.
Ou o meu, que es ti e que es eu e que son
tamén os camiños que agora nos separan.

Di un mundo. O que esborrexe
en regos verticais cando
frego con insistencia todos os séculos
que se me aferran aos dentes.

Dime un son. Direi o latexo
dun peixe que morre bategando
sobre a cuberta dun barco.

Di un verbo. Direi o verbo vivir,
que é camiñar e rir moito
—como di Bauçà e tamén eu digo.

Di un don. Desaparecer
ata que de todo nada quede,
que é o mesmo que dicir amar.

Di un furto. O mar que medra,
a árbore que medra, o inferno que medra:
a verdade, que medra ben soa.

Digues un crim. El cos. (La Història,
que és feta a parts, i té deixalles
i repels, i es demana què
li passa rere les parpelles
quan s'adorm, i ningú la veu.)

Digues un dit. El que assenyala
la part de mi que deixo enrere
—«jo també sóc fora de mi»,
i no ho dic jo, és Blai Bonet.

Digues un lloc. La tremolor.

Digues un dret. És mitja vida,
veure com dus l'eclipsi fosc
i lluminós a dins dels ulls.

I digues un final. Les línies
de la mà prenen dos camins
que mai no es troben:
tu, el de la vida; jo, el que diu
que el meu dolor
és un ocell.

Di un crime. O corpo. (A Historia,
que está feita con retallos, e ten marcas
e respigos, e pregúntase que
é o que lle pasa tras das pálpebras
cando adormece, e ninguén a ve).

Di un dedo. O que sinala
a parte de min que deixo atrás
—«eu tamén son fóra de min»,
e non o digo eu, é Blai Bonet.

Di un lugar. O tremor.

Di un dereito. É media vida,
ver como levas a eclipse escura
e luminosa no teu ollar.

E di un final. As liñas
da man collen dous camiños
que non volven atoparse:
ti, o da vida; eu, o que di
que a miña dor
é un paxaro.

poema de la fi II

L'amor també era això: un recer
en la intempèrie i totes les ventades, després.
Descompartir —que vol dir trencar—,
i trobar-nos per desfer el cabdell,
i separar-nos per refer el cabdell
sota el cel rovellat de tant mirar-lo.
Cosir la nit i descosir-la de dia.
No embastar la vida: desbotonar-la.
La vida —lloc on es fa impossible viure.
L'amor —lloc on es fa impossible estimar.
Cremar-se les mans amb la neu tan freda
que fa gruix davant de la sortida,
i tancar les portes de l'infern i esperar
que n'hi hagi prou i que es perdi
la malura pels camins enrevessats.
Obrir-les després d'enyor de flamarada
i cridar la paraula *vida*, la paraula *amor*,
i esperar sempre, sempre esperar que faci eco
a les sales buides de l'infern que has tornat a obrir.
Ser anterior a les paraules, i desaparèixer
rere l'engolida d'una pastilla que et retorna,
com una falla, al principi, a un nou recer,
a un altre indret desconegut, amb les mateixes
ventades que l'enfonsen: l'amor.

poema da fin II

O amor tamén era iso: un abeiro
na intemperie e todas as ventadas, despois.
Descompartir —que quere dicir romper—,
e atoparnos para desfacer o nobelo,
e separarnos para refacer o nobelo
baixo o ceo enferruxado de tanto miralo.
Coser a noite e descosela de día.
Non ganduxar a vida: desabotoala.
A vida —lugar no que se fai imposible vivir.
O amor —lugar no que se fai imposible amar.
Queimar as mans coa neve tan fría
que se amorea na saída,
e cerrar as portas do inferno e esperar
que iso abonde e que se perda
a doenza polos camiños revirados.
Abrilas despois con morriña da labarada
e berrar a palabra *vida*, a palabra *amor*,
e esperar sempre, sempre esperar que ecoe
polas salas baleiras do inferno que volviches abrir.
Ser anterior ás palabras, e desaparecer
tras engulir unha pastilla que te devolve,
como unha fábula, ao principio, a un novo abeiro,
a outro sitio descoñecido, coas mesmas
ventadas que o afunden: o amor.

del cretaci a avui al matí

Com sis mil astres que ho fan tot
i no fan res, a la vegada,
que només pesen i graviten
i s'empassen meteorits.
Així la fruita cau, tota macada,
i quan l'agafo, terriblement
m'apunta a mi. I dicta el càstig.
Per exemple: la meva mà que pren
els teus dits i els burxa cor endins;
per exemple: el miner que esventra
el món a través de les cavitats;
per exemple: un nen que s'arrossega
matriu amunt, deshabitant el viure;
per exemple: tu dient-me que l'amor
és un buit on vam trobar-nos,
i que el buit, com el solc
que deixa a terra un meteorit,
com el trau que perfora
el cuc dins aquell fruit,
de ser tan buit, desapareix.

do cretáceo a hoxe pola mañá

Como seis mil astros que todo o fan
e non fan nada, a un tempo,
que tan só pesan e gravitan
e tragan meteoritos.

Así a froita cae, toda mazada,
e, cando a collo, terriblemente
apunta para min. E dita o castigo.

Por exemplo: a miña man que colle
os teus dedos e os espeta no corazón;

por exemplo: o mineiro que destripa
o mundo a través das cavidades,

por exemplo: un neno que se arrastra
matriz arriba, deshabitando o vivir;

por exemplo: ti dicíndome que o amor
é un oco no que nos atopamos,

e que o oco, igual que o rego
que deixa na terra un meteorito,

coma o furado que perfora
o verme nesa froita,

de ser tan oco, desaparece.

Aquí, hi he estat abans: he vist
aquest crim nou altra vegada, he vist
aquest ficus vermell florir tants cops,
ja, he vist el lloc, l'hora, la data,
aquesta mateixa data exacta, he vist
el fruit tallat pel mig i la polpa
brillant al sostre, he vist també
el pes d'una destral entre les mans,
—i no duia cap destral agafada,
entre les mans. He vist el futur
en figures de porcellana —i jo les podia
moure, corrupte—, he vist la mentida
vívida i inútil desconnectar tants
cables poderosos, que eren tan forts,
he vist com tothom em deia
«era com tu, ets com ell, t'hi assembles
massa», he vist morir una nit que era
tota meva al llit del mar, l'inacabable
pasturar dels ramats per la muntanya,
i el seu pastar l'herba com t'agafava
jo les mans. També, molt temps
després, l'esclat dels ulls damunt
les fulles, i les flors, i els fruits,
que ho pintaven tot de carmí
i s'unia amb la vida gelatinós el món.

Aquí xa estiven antes: vin
este novo crime outra volta, vin
este ficus vermello florear tantas veces,
xa, vin o lugar, a hora, a data,
esta mesma data exacta, vin
a froita tallada ao medio e o brillo
da polpa no teito, vin tamén
o peso dunha brosa entre as mans,
—e non levaba collida brosa ningunha,
entre as mans. Vin o futuro
en figuras de porcelana —e eu podía
movelas, corrupto—, vin a mentira
vívida e inútil desconectar tantos
cables poderosos, que eran tan fortes,
vin como todos me dicían
«era coma ti, es coma el, imítaslle
por demais», vin morrer unha noite que era
toda miña no leito do mar, o inacabable
apacentar do gando pola montaña,
e o seu pacer na herba igual que te collía
eu da man. Tamén, moito tempo
despois, o esplendor dos ollos sobre
as follas, e as flores, e as froitas,
que o pintaban todo de carmín
e uníase coa vida xelatinoso o mundo.

He vist l'aigua que es movia fent cercles,
en l'estany, i les carpes obrint les boques
on cabia un altre món, sencer,
a dins, i en cada foc que dava, els dava
també un tros de mi, de pell sobrera.
I he vist, com sé que veuré quan de nou
torni a ser aquí, pensant sense barana,
que hi ha una missió que desconec
que he d'acomplir: de petit,
van posar-me-la a les mans, van dir-me
«té, ara crea un déu», i ni la tramuntana
ni aquest vent d'estepa no l'han dissolt encara.

Vin a auga que se movía en círculos,
no estanque, e as carpas abrindo as bocas
nas que cabía outro mundo, enteiro,
dentro, e en cada faragulla que daba, dáballes
tamén un anaco de min, de pel sobrante.
E vin, como sei que verei cando volva
de novo estar aquí, pensando sen varandas,
que hai unha misión que descoñezo
que debo cumprir: de pequeno,
pousáronma mas mans, dixéronme
«toma, agora crea un deus», e nin a tramontana
nin este vento de estepa o disolveron aínda.

quart esbós i últim

30

Quina tristesa, d'avui endavant, el nostre tan estret cercar-nos per les pedres, entre les cases on ja no viurà mai més ningú, a dins els escenaris invisibles que dèiem que viuríem algun dia, ves a sa-ber com i ves a saber quan, per sobre l'asfalt, allí col·lidits entre la grava, xiulant cançons que no haurem escoltat mai. Sentir el soroll del caminar i que no siguis tu, qui va buscant-me. Cap mà ja no em diu adeu, si no és la teva.

cuarto esbozo e último

Que tristeza, de hoxe en diante, o noso tan estreito buscarnos polas pedras, entre as casas nas que xa nunca máis vivirá ninguén, dentro dos escenarios invisibles que dicíamos que viviríamos algún día, vai ti saber como e vai saber cando, por sobre do asfalto, alí ao colidir entre a grava, asubiando cancións que non teremos escoitado nunca. Sentir o rumor do camiñar, e que non sexas ti, quen me vai buscando. Xa non hai man que me diga adeus, se non é a túa.

Brenda Mondelo

Naceu en O Seixo, Pedrafita do Cebreiro, 1994. É graduada en Xornalismo e Ciencia Política. Na súa primeira obra publicada, “O espello de Celia” (Premio Xoán Díaz), conversaba cunha das últimas habitantes da súa aldea. Gañou o (Re)inventando Xela Arias e o Lorenzo Baleirón con ‘Neve’, editado por Chan da Pólvora. Participou tamén na obra colectiva ‘Última poesía crítica. Jóvenes poetas en tiempos de colapso’.

I

ao principio
apareceu a herba
e medrou aló
onde se podía ver o ceo
por dentro dos prados

cavilei en que tamén habería embaixo das paredes terra labrada,
talvez, unha casa partida pola metade para poder maxinar,
amodo, a súa continuación...

34

“Gústanme os lugares que se prestan a seguir inventándoos,
quero dicir, que se soñan por partes”, comentei mentres un merlo
batía contra o campanario.

[Logo pensei en facer un libro
coma outras veces
fantasiara con posuír unha fábrica de aldeas]

porque ao principio
a man deseña a forma que pode tomar un campo no papel,
déitase máis aló das inclinacións do trigo
cre que se estende coma unha seara vista pola cámara,
e ábrese igual ca se enceta a pel dun anxo

ao principio
cres que dormes por dentro da auga, pero...

“ — Sabes por que están dentro da auga?
— Queren vivir eternamente”

Nostalxia (Tarkovski, 1983)

II

Matinei en Rosalía mentres miraba o filme de Tarkovski;
cando as aves voaron do interior da virxe
crin que danzaban
anacos de cravos nos seus picos
e a santa proclamaba: “Son libre como os paxaros”
para logo tronar o ceo de mediodía no seu ventre

esa noite
antes de durmir
cavilei en se a Madonna del Parto
non se convertería na Virxe da Paloma
á que Rosalía buscara
 cando non quixera cantar ás pombas i as flores
e así o escribira
para que un río se estendese cabo dos séculos,
nas mans que abrían libros contra o reloxo de campá
e entraban no fondo do pan ou no peso dos cometas.

III

Hai veces nas que imaxino os obxectos que Rosalía amaría

quero dicir
vou atopando
segundo o tacto
as súas estampas

de súpeto, recóbreanse de edificios de barro,
descóbrese a vida coma o eixe do pulmón dos bois
segundo vai a roda do carro escribindo...
cerebros nos camiños.

IV

En *Nostalxia* mencionaron a unha muller:

—“Sabes que unha criada de Milán queimou a casa dos seus xefes?

— Por que?

— Por nostalxia. Quería volver a Calabria coa súa familia, así que incendiou a casa que lle impedía cumprir o desexo”.

nese momento

albisquei á rapaza

mirando a lúa do armario

antes de prender lume

e caer un bocado de noite

no borde dos lagos

para tomar prestadas

as medidas nos brazos da música

e entón comezar a falar

(coma se for Rosalía de Castro)

“das ideas loucas que eu teño

das imaxes de múltiples formas,

de estranas feituras, de cores incertos,

agora asombran,

agora acrarian

o fondo sin fondo do meu pensamento”

(Vaguedás, Follas Novas, 1880)

V

Poderemos atravesar a piscina
de Santa Catalina cunha candeia prendida?
Talvez, disolvernos na auga termal ata ser a casa,
un enderezo lento sobre o que atopar a vida
e desfacernos nas moléculas
para descubrir a luz
pola raíz

[para nós será
confiarmos na claridade das infancias]

agora eu tamén observo a Rosalía
no seu xardín, entre a figueira e as camelias,
agora eu tamén cargo o volume das sombras

VI

[Un músico do século XVIII
suicidou-se logo de volver ao seu país
polo que tanta saudade sentira]

Ás veces, non concorda a memoria co presente
entón sabemos que vivimos con algo noso disecado:
o pulmón, o corazón, a lingua

pregúntome cantas mortes andarían polo corpo de Rosalía;
un lugar falece
dentro dunha época
e fica defunto na nosa materia

porque (case todos) temos medo

á auga e á nostalxia,
quero dicir, ao fin do mundo.

39

*“Extinguióse la luz: llegó la noche
como la muerte y el dolor, sombría:
estalló el trueno, el río desbordóse
arrastrando en sus aguas a las víctimas
y murieron dichosas y contentas...
¡Cuán bella y caprichosa es la alegría!*

(...)

*“Sólo el cauce arenoso de la seca corriente
le recuerda al sediento el horror de la muerte”*

En las orillas del Sar (Rosalía de Castro, 1884)

*“Cada home é unha porta entreaberta
que dá a unha sala para todos.
“O chan interminable
baixo os nosos pés
A auga brilla entre as árbores.
O lago é unha ventá á terra”*

Tomas Tranströmer. *O ceo a medio facer* (1962)

A cancela

40

Recordas a maneira na que cantaba a cancela do vento aquel verán?
Como semellaba que dunha cereixeira ía nacer o abecedario
e nós buscabamos contar o tempo por areas
e con elas construír a materia do espello
calcado nesta palma que hoxe miro a contraluz
mentres xogo coas letras de azafrán esvaecidas así,
no abano da razón que só entende a suma dos días,
o lazo neboeiro dos defuntos e a orde da historia.

Lembras entón a escala sobre a que rubía
a cancela do vento ese verán?
Como eu pendía dos barrotes de metal;
no meu maxín eran pintura traída da lúa
e sobre eles quería agarrar as liñas celestes
que conducían ao ceo a medio facer

A medio facer, a aldea nunca estaba a medio facer, só o ceo...
Como ía estalo?

Se o canto dos grilos ficaba gravado no caracol do meu oído,
e así durmía, co timbre da noite, tan dentro
que eu sentía que xamais ía acabárase o tempo,
pois só había que andar un pouco máis
para atopar a harmonía das esferas,
os corpos azuis enlazando a música.

Só tiña que permitir que un grollo de sol entrase na caixa sinfónica,
na corda do violín que abarcaba o último minuto da luz,
na sombra sobre a sombra do cervo malferido,
cos pezuños cheos de xestas e macela.

41

E así aparecía a noite estampada na cancela,
absorbendo a lóxica, a síncope das notas
e a madeira branca dos xoieiros,
así entraba a escuridade no corazón
que bombeaba as visións lentas do día,
arrastrando a crenza ata o precipicio,
onde toda idea se tornaba de cristal.

Digo eu agora, non te acordarás
da febleza do trino do paxariño
que me ocupou a cortiza cerebral
nun mes de xullo coma o de arestora,
cando metín tomiño nun lenzo de estrelas
cando gardei rosas no fondo dos armarios;
sempre foron a chave do meu tempo,
o substantivo convertido en golpe de aire,
o debuxo a lapis no interior das vogais,
a cartolina de laverca pendurada na cinta da retina,
no nervio debullado ata lograr a escuridade filoxenética.

Digo eu que non te acordarás,
pois se alén do teu deserto de amnesia existise unha cancela
esta xa sería outra e entón viría un día tras doutro
unha folla de carballo tras doutra
unha casa de auga asolagada nun río de rostros humanos,
no incansábel atardecer da morte,
esa que nunca se dá cinguido na parede pastel do cuarto.

[De "O espello de Celia" (Medulia Editorial, 2022)]

Espello

E entón vou roubando o brillo ás estrelas,
extraendo cun pincel a cor da herba
Vou esgaduñando a cortiza dos carballos
para que este fique entre a unlla e a carne,
entre a noite e a sede da madrugada,
cabo do mar, cabo da boca do ceo onde aparece
ese cristal, o cristal de André Breton.

O firmamento ábrese ao peito do lobo,
ao millo do interior dos verbos,
á constelación de azucre deitada acó,
na diadema do idioma esculpida no leite.

43

A oración dorme na fiestra de Chéjov,
fundida na luz do bosque,
no baúl dos cuartos cerrados,
no compás do reloxo,
na forma da lama,
no cariz da terra.

Co peito do pasado descubro a raíz da cal nacen tulipáns,
envisa na danza dos pétalos,
nos cántaros de amor que encheron os avós.

Vinte anos despois,
o pozo acolle as chaves da noite
e o espello reflicte a Celia;
a Celia tomando na man o corazón dun coello,
a Celia gadañando prados mentres a música dos grilos
abraza a cadencia da atmosfera nun valse de violíns,
nun frasco de bolboretas migrantes cara a noite íntima,
de súbito, ceibe ante o roce dun xardón contra o outro,
ante a escada de granito sobre a que empuliña a melancolía,
na habitación onde non pode desaparecer o rumor;
o rumor pasado sobre o que canta o carro dos bois,
sobre o que escoito o timbre dos merlos...

44

Non, eu digo;
o espello non ha de borrarse perante as nubes de Baudelaire,
as cales desexan convencernos de que só as temos a elas,
solitarias diante do sono borroso das semanas,
a elas, fuxindo da arca de cervatos, a elas, nubes, a elas...

Non sendo que a vida se detén e o pulso latexa baixo o xardín;
no tacto dos saltos toma a pel da aldea
e ao fin un río xungue esta voz á candeia que alumea xusto aló,
o cristal do espello de Celia.

Penso en Nadezhda Krúpskaya rubindo ao tren en Suíza
e acordo as rúas dese mediodía de abril;
a miña memoria calla nas décadas de arxila,
cordas de arandos roldan os andeis da biblioteca en Zürich,
apanazando lecturas moídas na neve,
abrindo postais e botando a pluma a escribir
sobre o vento caligráfico
disolto
nas montañas de tinta e azucre

deitada no colchón do pan rolete
albisco a fiestra aberta
e adormezo ollando o ovo do cal nace o reiseñor
para guiar os vagóns onde viaxa a historia do século...
...coma se o mapa entendese o pestanexo das estrelas
e sumase o brillo nunha ecuación,
nese número reverdecido no horizonte
– no corazón mazá da álgebra –
para ler as verbas sonetadas no peito carmín
onde tamén se debuxaron os continentes
e as frechas atravesaron o apartamento baleiro,
a cama na que me deito esta primavera de 1917

Entra, por fin chegamos acó (...)
Cóntame de Rusia;
toda a vida vin o país en ti
a través dos teus ollos verdes
que entraban nos campos,
no peito da fame,
no pan, no pan,
na vida
que aínda agonizando
lle medraba nos ollos a Aleksandr Uliánov

si, esa que tamén pendura
agora na beira máis radiante
da mirada do pardal celeste
a piques
de despregar
as
ás

46

Porque podemos ver ao mozo aforcado fronte a nós,
podemos estremecernos
ata que ti continúes anotando no encerado
unha secuencia que resucite no seu iris,
unha cadea que destrúa pola forza o patíbulo,
así, ata que volvas ensinarme Rusia
na parte do teu brazo
pola que circulan os obreiros de Petrogrado,
no anaco de pel polo que as fontes adormecen
só coa música da caída líquida na pedra,
sen saber nada, sen escoitar nin ver,
así... ata sermos nós
outros traballadores na multitude

(...)

o teu rostro engrandece no luar e está distinto;
é coma se o atravesasen os campesiños do mundo,
todos eles
coas mans convertidas en trigo, coas mans segadas,
que acarician a túa, tan lento,
que dá tempo a que os nosos cabelos medren
e nos poñamos de novo a traballar en cada peza,
a labrala e pintala con esmero,
cos pinceis que orixinan este cuarto,
esta vida

47

(...)

Os paxaros de cando eras neno non os quito do pensamento

[De "Neve" (Chan da Pólvora, 2023)]

Miguel Rodríguez Monteavaro

Nado en Bual (Asturias, 1990) é poeta, músico e doutor en lingüística asturiana. Os seus poemas, escritos orixinalmente en galego e en asturiano, foron traducidos a varias linguas. Publicou varios libros de poesía: *Trenta razóns pra nun medrar* (Trabe, 2010), *Todos os tristes de mayo* (Trabe, 2013), *Poemas pr'amantes e paquidermos* (Trabe, 2013), *superpoderes* (Goberno do Principado de Asturias, Instituto Asturiano da Mocidade, Trabe, 2020) e o bilingüe *Oi, que dice mamá que volvas/Hey, mom says come back* (Goberno do Principado de Asturias, Impronta, 2023). Tamén gañou varios premios como o XIX Premiu de Poesía Padre Galo (2012), Asturias Joven de Poesía (2019) ou o I Premio Ría del Eo de Poesía (2021).

I

faládeme das ambiciois, da calor, das lluitas,
das conquistas, dos paradigmas del tempo,
das candelas, das tardes que xa nun vou botar xunta meu pai,
del último conto en dálmata, del brillo da llúa condo xela anguloso,
dos pasos que dou condo me vou confesar,
pro nunca-nunca me faledes de xusticia profética.

os reis del mundo, os padres das nosas namoradas,
os machos-omega que dirixen os movementos das esculturas,
condénannos a todos aqueles homes periféricos
a úas vidas sen luz, á cegueira envidiosa.

50

se por amar temos que sentir culpa,
conto hai que padecer por odiar?

II

tu mírasme de riba a embaxo
cos ollos en auga e faltos de calor e pensas
pro que home máis forte! nun chora e nun dice nada!
e eu teño que dicirche coas maos e cos dentes
e coa mía postura tan pouco harmónica
que soi forte por fóra, pro fráxil por dentro
e por eso rompo cousas e desfago vidas
e manco a xente e os animais
e quito el ánimo con comentarios que ofenden
e por eso me comporto como un demo en fase de expansión.

polo menos tu
podes chorar a grito pelado,
polo menos tu
podes darte cabezazos contra as paredes e pensar
ai, desgraciada de min!
tu teís úa educación
que te ha a levar a ser reina.
non como eu, un home
que dixo non aos privilexios,
que nun ten un espacio pra deixarse render,
tan forte e grande que nun colle en ningúa chamada
urxente.

polo menos tu poderás dar paseos interminables
agarrándote el peto como desquiciada
pola praza pola que paseabas antes de conoecerme,
pola marina, pol casco vello,
berrando polos recantos
por que? por que eu? por que
tería eu que deixar el meu namorado?

tu mírasme de riba a embaxo,
pro agora a min que me queda?
ser un san marcos del futuro, un xonás,
cristo rei del antroiro, un rellustro nas risas
compracentes dos meus compadres.
tu teis un futuro, a min
que me queda? despois de dicir non aos privilexios.
as lluces coloradas e verdes dos meus portos
han a ir féndose mansamente
primeiro grises e despois opacas,
nun vou saber entrar xa na antesala da mía habitación.

52

tu sigues mirándome de riba a embaxo
como un cuadro de pintura covarde,
como un goliath de capa caída,
como un monte que esfanou.
tu sigues mirándome de riba a embaxo
cos ollos en auga e faltos de calor e pensas
era el home máis forte!
e eu teño que repetirche coas maos e cos dentes
e coa mía postura tan pouco harmónica
que é por eso polo que rompo cousas e desfago vidas
e manco a xente e os animais
e quito el ánimo con comentarios que ofenden
e que é por eso polo que me comporto como un demo en fase de expansión.

III

supoño que agora toda esa xente ta mirando pra esta lluz.
dirán:

como alluma! dende agora xa forma parte das nosas vidas!
como capta a nosa admiración un fenómeno tan estraño!

todos, seguro, tein rostro de ilusión e acenan col dido
mentres intentan nun abrir muito a boca.
os medios de comunicación xa tarán presentes.
informarán da presenza del máis alló,
del mito total al que todos taban deseando volver.

eu tou sentado. espero el meu momento.

ruxe xente aplaudir. tarán cantando himnos
e inventando consignas sobre a marcha.
os nenos brincarán alleis, pro aguardarán el instante
en que sous padres lles digan
vide! vide!
é media tarde. as farolas nun prenderon e
muitos obreiros inda nun saliron de traballar.
penso eu: que cousa, non? el mundo con presión nel peto.

apóioime contra úa das paredes del salón.

condo a noite empece a chegar, digo eu, esta xente vei
sentir frío, sería mellor que trouxesen chaquetas.
a mía mao esquerda xa empeza a ser transparente.
abro por un momento os ollos e noto como a claridá
me calenta a testa e as cellas.
os papos, seguro, xa los terei coloradíos,
como condo meu pai chorara al verme nacer.

estírome suave, nun quero asustar a quen me tía esperando.
combino un movemento máis pétreo cun de llama.
supoño que naide me tará vindo inda, a nun ser
os que trouxeron algún tipo de escaleira ou de poio.
os que tán embaxo, que será a maioría,
nun van poder verme hasta que cruce a soleira da casa,
e eso con sorte, porque el camín que chega á porta
agora é estreto polas silveiras que nun fun cortando neste tempo.

é el momento. podo deixarme ver.

al erguerme toda a lluz que guardaba dentro estalla en mil colores.
teño pena polos que nun tuvesen posto lentes axeitados.
a calor, a explosión, el estoupido
tuvo que sentirse dende el mar e dende os cordales.
os meus brazos xa son transparentes de todo.
salio. poño úa sonrisa pra que todos me vexan seguro.
destapo os ollos e el sol entra como nunca.

nun hai naide esperándome.

tanto me dá.
esta mía curación
é solo relevante pra min.

IV

aquel arquetipo de xigante que xa
nun compra nas feiras, que
vei buscar él solo a súa comida nos
mercados internacionais;

aquel heroe europeo de patillas
gordas e pulidas, que xa nun xoga al fútbol nin
ve as series turcas máis famosas;

aquel lírico andarín que cruza
cada día as frescas calles privadas,
sempre antes que el primeiro autobús
de co2 ecolóxico.

aquel, sempre aquel, el que
me chama por teléfono e me dice
que pra que lo chamo,
que nin hoi nin mañá vei poder falar comigo.

el que rouba un propietario intrépido,
el que cambia os focos,
el que mezcra os mitos clásicos,
el que venera os venres,
el que nun recapacita a conciencia certa,
el que aniquila con voz segura as ganas,
el que nun fai,
el que puxa,
el que nun ve,
el que oi,
el que nun sinte.

dámonos cita
esta noite, amigo, tu e eu, todos nós,
neste momento tan incesantemente urbano
e tan incansablemente socialdemócrata
deste país nel que vivimos.
pasamos a mao pola calor das nosas inguas e
agora tamos tan sumidos na nova lluz ou
na ironía acerba da moxedá pasada
que xa nun somos quen a reconocer
el que éramos.

amigo impío, puramente atlántico e
misántropo, xuez e parte,
nun te afagas a deixarme máis
tempo solo.
nós, as dúas cachas da mesma navalla,
habemos a avezarnos a
ser
el mesmo
ser.

V

non solamente pode quitar peso á morte
quen vei pasar cedo por ella.
úa vez atravesada esa barreira entre el mundo e lo eterno,
a potestá pra falar abertamente é absoluta,
pro, como non,
todos podemos rir nel filo da gadaña e da tesoirá.

nun podo falar de arrepentimento ou de emendas
na antesala da mía destrución.
naide contaba con que despois da recuperación da vista
me chegase el hora de subir al espacio
(que é pagán e, por eso, ecuménico).
eu, que pensaba ser de todo menos efémero,
fumei, seducín, odiei bastante,
follei con amigas e amigos,
dilapidei aforros e ganei el respecto de min mesmo.
apostatei sen pretendello cos meus actos
e resucitei en forma de lluz.

non solamente pode quitar peso á morte
quen vei pasar cedo por ella.
se todos perdésemos el medo final
(que é pagán e, por eso, ecuménico),
outros ídolos mandarían.

En diálogo con Rosalía

VI

*en los ecos del órgano, o en el rumor del viento,
en el fulgor de un astro o en la gota de lluvia,
te adivinaba en todo, y en todo te buscaba,
sin encontrarte nunca.*

Rosalía de Castro

58

solicitar un traballo e botar
a lotería na mesma
tarde.

fuxir del infinito
achegándote
a él.

Andreia C. Faria

Naceu no Porto, en 1984. Publicou *Flúor* (Textura Edições, 2013), *Um pouco acima do lugar onde melhor se escuta o coração* (Edições Artefacto, 2015) e *Tão bela como qualquer rapaz* (Língua Morta, 2017, Prémio SPA Poesia). En 2019 publicou *Alegria para o fim do mundo* (Porto Editora, Prémio Literário Fundação Inês de Castro), volume que reúne todos os livros anteriores. Em 2020 publicou o conjunto de prosas *Clavicórdio* (Língua Morta), em 2022 *Canina* (Tinta da China, Prémio PEN Clube) e em 2024 *Canto do Aumento* (Sr. Teste, com desenhos de Rita Roque).

Espero o golpe

Depois da extinção seremos fábula,
holograma, amarga erva
ou musgo, plantas espectrais,
tundra sem clamor ou combustiva
carne, sangue e voz à superfície,
mas os ossos não fundados nem cristãos,
sem um cão que os vigie,
sem um pai que reconheça o rosto
alastrado noutro rosto
— a terra lenta e colossal.

Seremos pasto,
écloga sem canto
de pastores ou de cativos.

Fulvos, brandos, arbustivos,
falando em insonoras águas
por sinais como faíscas,

ou da sombra
disperso, algorítmico pó.

Mas ainda espero o golpe
que me abata as dimensões —
três, arteriais, propícias,
abertas pela frente como um boi.
O golpe em que cintile
o nervo, a flor dos rins desfeita
a pulso e o cálice dos lábios
junto à terra e sem arrumação.

Nesta língua

Há no mundo beleza suficiente, mas uma que confunda os sentidos só agora chega com as cores do fogo. Inventa a noite com o seu estranho brilho, chama as casas para o seu declive, engole o mapa da mais situada pele. É o fósforo, o lume a desfolhar-se, a montanha de respiração oculta, esta cama nua, o detalhe nu do sexo. E se abrimos as janelas entram cinzas, por enquanto de madeira e animais no sono.

62

Há no mundo o labor excessivo da beleza, o seu produto está por todo o lado. Rostos incuráveis, códigos e dígitos, lítio, tântalo, suplícios minerais. E a fuligem, o pó negro da grafite: a beleza como nota escrita à margem, texto-sombra da destruição. Com os seus anzóis exaustos.

Rasgadas as feições do mundo, abrigo-me em pequenas febres. Nesta língua, por exemplo, em que se saúdam os que vão morrer.

A mesma escrita

As feridas da terra, as feridas da carne, são fiéis à mesma escrita. Aprendemo-lo com Hiroxima e Nagasaki, nos livros de história, nos velhos filmes de guerra. Aprendemos com Chernobyl, Bikini, venenos embrulhados num qualquer deserto. Sabemos que é possível vê-las, a essas feridas alagadas de um amor indúctil, como atalhos que vão dar ao coração.

Voamos à noite em aviões dormentes e é a terra inteira que se oferece ao nosso manto, ao nosso medo como um animal de artérias, derramando cores e luzes em sinal de absolvição.

63

Porque é belíssimo o erro dos homens na terra. Ultimamente, olhando-os, penso naqueles artesãos que cosiam o ventre de reis mortos depois de lhes extrair as vísceras, impondo à carne o definitivo espanto de uma frase, uma cicatriz

*

Com o rigor do guia turístico
à sombra dos monumentos poderia descrever
as coisas que ainda amo.

O calor da roupa ao fim de um dia de uso,
o interior adocicado e acre dos pombais.
O coração fresco das igrejas.
A superfície lenta da beleza.
Um cão cheirando a sol,
o cadinho do sol
perfumando a carne viva.

E também a ideia dos trópicos,
aves prometendo vômito e ternura,
a gaiola aberta, lassa,
qualquer coisa sexual na lassidão.

A palavra propulsão e cravos bem temperados.
As mãos, que envelhecem
antes que o corpo dê o tempo por perdido.

E das mãos pequenas manchas,
a velha mímica de semear.
Mulheres de uma beleza ínvia,
amarga. Olho-as
como quem experimenta o gosto
térreo de uma raiz.

*

Tenho a pedir-vos que não reutilizeis mais nada.
Este edifício junto à praia, deixai-o
entregue à ruína,
às folhas do milho,
ao ar salgado.

Que as crianças possam tropeçar nas lajes soltas
e no átrio ecoe, como uma pedreira,
o desejo de muitas mãos.

Deixai dormir as mariposas dentro de lâmpadas partidas
e as formigas engrossarem pelos cantos
como sal.

Não inventeis mais nada,
nem formas eloquentes de evitar que o bronze oxide.
Aceitai o suor do tempo.
Que algumas coisas apodreçam.
Que os elefantes atravessem a planície.
Que as veias rebentem
do esforço de permanecer em pé.

E que nem tudo se sustente como a rosa
se sustenta de florir.

Deixai, deixai os vários pisos comunicáveis,
o desvão ser cortejado pelo giz dos aviões,
que a lua pouse ali aberto o crânio,
que lhe bata o sol.

Ainda são precisos os templos
onde o pó seja gentil
e incensado
como os pés pela caruma dos pinhais.

Descarnação

Até aos trinta anos tens
a cara que Deus te deu. Depois
tens a cara que mereces. É uma promessa
de ironia, uma sentença
sem recurso.

É-te assim dito:
estás entregue ao labor íntimo
do que comes, ao número de horas que dormes,
àquilo que fazes e sobretudo
àquilo em que pensas. Deus
(perdoa-lhe a fraqueza)
tolera-nos enquanto somos jovens,
ampara-nos, alisa-nos
a frente após um desgosto, talvez
nos ame, mas deixa-nos
sozinhos quando a beleza
é terreno pouco firme

e assiste de longe
ao desafio temerário que lançou
a cada filho.

Sabes então que o rosto é uma flor
plantada no escuro, uma corola
tenra, redonda e impenetrável
que desabrocha e se abre
com as pétalas lisas e brilhantes, ou
confusas e despenteadas,
conforme a força
e a direcção do vento.

*

Sou a mulher que se mata por amor a ti
e a mulher por amor de quem se morre
Sou o rapaz que há como uma água turva
na mulher por quem se morre
o bucal húmido do telefone onde ela expia
pensamentos violentos como plumas
Sou a pluma que lhe abre os lençóis
a lasca de madeira sobre a mesa
a lâmina à espera
que a nudez dê frutos
Sou aquilo que fere o rapaz
e a roupa que o tapa
Sou o brilho da janela onde a mulher
se balança

Calcanhar

A alegria de uns sapatos novos
está na ferida
que o couro, ainda rígido, impõe ao calcanhar

Aceitamos a marca de sangue,
a pele elegíaca de cada dia findo

Assim o teu olhar fere o poema, deforma-o
para que morra de um maior rigor

De ti aceito o desmaio, o suplício,
as coisas mundanas, o seu orifício de dor. Tudo o mais

ofereço à flecha – um corpo liso,
invulnerável

Dois poemas para Rosalía

1.

Dizem que as plantas não falam, mas tu
fizeste ressurgir a língua,
a linfa,
a híbrida beleza quase vegetal. Também a fome
de louvar a terra, o que o sangue regou,
as raízes do exílio
de um povo no mundo, cercado de mundo,
urdiste em teu embalo para regressar.

Dizem que a pobre e golpeada vida
dos campos não existe agora, depois de a cantares.
E eu nada tão silencioso escuto
que as ervas,
o broto dos mortos no culto dos vivos,
a terra que tudo aproveita,
os trilhos onde os pés ainda podem
germinar.

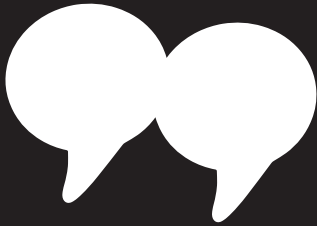
É uma língua,
uma linfa,
uma oficina vegetal

e as mulheres
depois da refeição recolhem
as cascas com vagar no avental.

2.

“Abre essa janela que quero ver o mar”

Com a voz quase rasgada pela morte,
pedias que te abrissem a janela, que querias
ver o mar. Esse último
tumulto, esse húmido
focinho de animal nas tuas têmeoras, o mar
que na Galiza é também ria,
morraceira,
lodo de campos perdidos, o mar
já não podia interromper
tua atenção. Era
evidente que a janela já te escurecia,
que a curva do pescoço para a sede
já não te habitava. O mar
eram as árvores quebrando-te a vista,
o murmúrio dos teus cabelos brancos.
Fechado nos teus olhos para sempre
o mar,
se o mar tem um regaço,
emalava uma criança que perdeste
e toda a terna
compleição da lua atava
a tua boca moribunda ao canto
incerto e recidivo das marés.

Andrea Nunes

Marín, 1984. Vinculou desde os seus comezos a actividade poética ao activismo feminista. *Corrente de esquecemento* (2007) foi o primeiro dos seus libros, editado por Aturuxo (Federación de Asociacións LGBTQ). O seu segundo libro *Todas as mulleres que fun* (2011) foi finalista nos premios AELG. Escribe, conxuntamente con María Rosendo, *Diáspora do amor balea*. Traducida a varios idiomas o seu último libro é unha antoloxía bilingüe galego-castelán *Esta disidencia que habitamos*. Pertence ao colectivo *As Candongas do Quirombo* e á plataforma de crítica literaria feminista *A Segá*. Foi profesora en diferentes universidades en China, Italia e Galiza.

“Daquelas que cantan as pombas e as flores
todos din que teñen alma de muller,
mais eu que non as canto, Virxe da Paloma!
De que a terei?
Rosalía de Castro

72

Aquí vos fala un monstro,
unhe rare,
o corpo extenso, mórbido, redondo
un desexo explícito
aquí as marxas
pero ti podes chamarlle se queres
integridade

Aquí fala a monstrea,
a fea, a peculiar, o extraño,
unha rede aberta de posibilidades
e si, *soc le rare*.

A carta do marqués de Queesberry
a John Douglas no 1894,
un darlle a volta,
ou reapropiarse.

Aquí os lapsos, os solapamentos,
as ausencias, os excesos
unha lingua dada á volta,
que lame estrías, lame cicatrices

Aquí vos fala a non desexada,
a sinalada, a precaria
a muller barbuda tomando o sol,
fálavos a filla da nai solteira,
fálavos un resignificado
do monolítico.

73

Son es outres
frente a sociedade respectable,
a promiscua, o marxinal,
eminentemente queer,
salvaxe,
ou como decirvos, querides?
A indomable.

[*Esta disidencia que habitamos*, 2023]

Porque esta Matria contrúese
logo de perder o medo,
logo de me confesar impune,
logo de te querer até a saciedade e aínda

Constrúese deconstruíndonos.
e berrando *que somos eucaliptas!*

Fíxose da terra que nos dá de beber
e mailo mar que nos rouban.
(Nunca Máis, mais unha vez)

Das árbores que medran no patio traseiro
e velaí esta mescolansa de pretéritos e vontades,
este ser incondicional,
esta revolución sen «r».

74

e tornarse Matria este fogar entre versos que posúe algo máis
ca sonoridade característica,
algo máis que o feito de ter lingua
(e utilízala)

algo así como lamber a pel

e sentir o sabor do atlántico
e deixar o sincrónico para despois da cea

Isto é;
algo así como unha,
que é máis veces outras,
que ela mesma.

[*Todas as mulleres que fun*, 2011]

Insubmisión
«pour femme»
Chus Pato

Fatma Allou, Habiba Djahnine,
Sojourner Truth, Frances Harper
Fadela amara, Bell Hooks, Alice Walker
Ann Douglas, Tania Modleski,
Andrea Dworkin, Susie Orbach,
Chandra Talpade Mohanty,
Nawal Saadawi, Fatima Mernissi,
Daughter of Bilitis, Betty Friedan,
Simone de Beauvoir, Sulamith Firestone,
Gail Chester, Vandana Shiva, Alexandra Kollontai,
Hélène Cixous, Germaine Greer
Kate Millet, Julia Kristeva, Wangari Maathai
Ann Oakley, Nancy Chodorow,
Adrienne Rich, Mary Daly, Rachel Speigh,
Cristina de Pisán, Rosalia de Castro
e agora ti.

75

[*Todas as mulleres que fun*, 2011]

Avión 1

Escoitar tanto falar os avós e as avoas
da emigración,
das moitas e moitos que chorando marcharon,
estudar nos libros de historia esa perda,

e agora,
adiós ríos, adiós fontes,

recoñecerme migrante
eu,
por **terrorismo de estado.**

Ira

Non é a liberdade que gozas, por suposto,
ao camiñar por San Francisco,
nin o deterte para logo continuar,
após ese mural na casa das mulleres.

Nin que atraveses ese barrio da liberdade sexual
correndo
porque queres chegar pronto a librería *City Lights*,
a soñar coa *Xeración Beat* e os seus excesos.

É iso que te apresa no estómago e
se fai nó na gorxa mentres escoitas
a unha nai dicirlle ao seu fillo:
*Look Jon, this is a **fat woman***

[*Esta disidencia que habitamos, 2023*]

As exiliadas

As exiliadas somos moitas
e estamos en todas partes,
falamos en linguas que non son as nosas
e mordémonos esa lingua cada vez que pronunciamos “再见” (zàijiàn)
“arrivederci” ou dicimos “jërëjër”.

Se alguén nos pregunta negamos coa cabeza
e dicimos mentiras
porque é difícil explicar o que doe pechar unha outra porta,
ou soltar (sempre soltar)
e comezar de novo notras rúas, noutros mares ou noutros afectos.

As veces, mostramos as nosas cicatrices ao mundo
e vésenos nesas marcas
o peso da vida
Nelas reconhecemos o frío xélido do inverno na Manchuria
unha caída en bicicleta no sur de Europa,
unha malaria na calor de Guinea Bissau
ou o momento en que lle dis adeus a un amor na estación de Coyoacán.

E trozámola lingua
e encóllesenos o peito,
pero seguimos.

Seguimos aínda que ninguen sabe o que levamos na maleta,
nin tampouco o momento en que cuspimos no chan das fronteiras
E reconhecemos privilexios
(ou a falta deles)
Na diáspora, as voces das nosas nais
poden facernos chorar iodo
e que nun microsegundo percorras o camiño imaxinario
até chegar a casa.

Pero na diáspora, non sabes ben onde é casa.
Da igual o número de anos que pases fora,
como percorras esas rúas, e cantes esas cancións, comas esas comidas,
Importa pouco como pronuncies “maison”, “home”, “casa mia”
decátaste sempre de que nunca,
nunca é fogar,
e ti sempre,
sempre serás
estranxeira.

A Begonha Caamanho, nosa valente.

De Circe a Penélope (ou viceversa)

Que te *astilles* enteira no medio das minhas pupilas
que resoen as letras do teu nome no meu padal
que as túas palabras fagan cráter no centro do meu corpo
que se faga pandemia esta disidencia que habitamos

xa ves,
isto é como quen morde unha froita
e se perde entre sons guturais, melodías varias
ou precipicios

como sería que un día, ebrías de saudade,
saísemos destas linhas e bailásemos?

Sería como reconhecere o teu olor derramándose
no ronsel que deixa a túa escrita
aterrar na túa cama
e que unha avalancha nos tornase mudas
neste pracer inmenso do azul
minha senhora.

[*Esta disidencia que habitamos*, 2023]

Faíscas

os corpos agora son simplemente ideas
corcovados latexan e senten
pero descoñecen a indecisión e o abismo
desde a necesidade escribo
e é con ela que abro portas
piso as rúas destapo botellas
e rompo en faíscas
dicirte na distancia sen categorías nin nome
cabalgar a noite a soidade outras peles que non son a túa
e así fiar alianzas reinventar o erotismo
nas miñas mans
entras ti e sae a rabia
entras ti e sae o medo
entras ti e caen muros
ti e borras fronteiras
en cada parte desta pel que me envolve
sentir a túa lingua
é sinónimo de liberdade
quero xa arderme fronte a ti
e que me ardas

Palestina libre

Crecín con varios *pósters* na miña habitación,
fronte a o mural dos ponis de cores
e o arco da vella xigante que o meu avó
debuxara para min no meu cuarto cumpreanos.

Na adolescencia, mentres *Take That* e *Spice Girls* na casa das amigas
eses catro cartaces mirábanme fixamente aos ollos:
Un era a foto daquel estudante diante dun tanque na praza de Tiananmen, en
Pequín.

Outro o das catro caras do Che que fixera o sindicato da CIG e me trouxera
miña nai.

O terceiro era aquel onde había 3 ou 4 mulleres con burkas e o lema:
Una flor para las mujeres de Kabul

e o cuarto era un coa bandeira de Palestina que puña: *Free Palestine*.

82

Os catro acompañáronme o longo da miña vida, dun ou doutro xeito.

Acabei traballando na República Popular de China. Sete anos.

A primeira vez que pisei a praza de Tiananmen, chorei.

Lembro pedirlle a unha rapaza que por alí estaba
que me sacase unha foto dándolle eu un bico ao chan
para mandarlle a miña familia,

e ela, escandalizada, dicíame que ao chan non,
"o chan non, que aínda está suxo".

As catro caras de Ernesto Guevara, fóronse borrando co paso dos anos,
atrasei o marxismo ate chegar a un -ismo que englobaba todo mellor,
aquel "hasta la victoria siempre" converteuse nun "Ata que todas sexamos
libres".

Recordo as conversas sobre *Rojava* con Sepher, o meu amigo
e compañeiro de piso iraniano,

o cuarto onde coñecín grazas a el
a Ilmira, afgá feminista,
e como ulía a incenso e ás bolsas xigantes de pistachos
que comíamos.
Faleille do póster da infancia, e respondeume sorprendida,
que elas non querían flores, so plantar o que a elas lle petase.

Lembro ir a casa de Teresa,
e do póster da súa viaxe por Palestina que encabezaba a sala
os poemas que nos pasábamos de Razeef Ziadah e repetirmos o “We teach live,
sir”
unha e outra vez
Anos despois, estiven a piques de solicitar unha residencia para ir a Palestina.
mais deixei para outro ano, con mais enerxía e mais cartos.
Agora é imposible.

Seguimos berrando Free Palestine,
seguimos precisando deses cartaces para nos lembrar
o horror, a masacre, o engano.
(tamén a resistencia).

Pregúntome se precisaremos eses cartaces durante toda a vida,
se haberá un día que por fin os eliminemos, os podamos esquecer.

Como parar tanques, como plantar as flores que queremos?
Como ser libres e loitar fronte o fascismo?
Cando ese chan deixará de estar suxo
e a Nakba volver a pisar o seu propio?
Como, dime ti,
como seguir escribindo
despois de Gaza?

Bernardo Atxaga

Nado en Asteasu en 1951, o seu verdadeiro nome é Jose Irazu Garmendia. Entre os seus libros, escritos orixinalmente en eúscaro, destacan *Obabakoak*, (1989, Premio Euskadi, Premio Nacional de Narrativa), *O home só*, *O fillo do acordeonista* (Premio Grinzane Cavour e Premio Mondello), *Sete casas en Francia*, *Días de Nevada*, *Casas e tumbas*, *Desde o outro lado* e *Exteriores do paraíso*. Premio Cesar Pavese de poesía (2003), Premio Nacional das Letras Españolas (2019), Premio LIBER (2021) e Premio Ostana (2023). A súa obra foi levada ao cinema e ao teatro, e pode lerse en 36 linguas. É membro da Academia da Lingua Vasca (Euskaltzaindia) desde o ano 2006.

Lembranza de Rosalía de Castro

Fun convidado á entrega do premio Príncipe de Viana ao escritor Pablo Antoñana, acto que prometía ser algo extravagante por máis dunha circunstancia. A primeira, que ía celebrarse na basílica barroca de San Gregorio Ostiense; a segunda, que o edificio estaba situado no quinto inferno, no alto dun outeiro solitario, e non era de acceso doado; terceira, que o homenaxeado, irredutible polemista, persoa non grata para moitas autoridades navarras, non cadraba nada naquel piadoso marco. Así e todo, veu moita xente, de Navarra e do País Vasco, e custou bastante axear a todos e facer que calaran. Entón, dez segundos despois de que se fixera o silencio, un coro cuxa presenza me pasa desapercibida entoou unha canción: “Cando penso que te fuches, negra sombra que me asombras...”. Só o instante é eterno. Coñecía o poema, lérao por primeira vez no Bacharelato, mais alí, na basílica barroca de San Gregorio Ostiense, mercede ao lugar, á sorpresa, ás voces do coro, á melodía de Juan Montes, conmoveume ata a médula.

Lete

Zeinek esan behar zigun guri, Lete,
trumoia bezala ibiltzen hintzen hori,
dena bizar kizkur eta ile kalpar
eta oihuka, Txano Gorritxori deika
benetako Otsoa uh uh uh uh uh
hik herorrek ematen huela...
Zeinek esan behar zigun hari bat,
urrezko hari bat zela hire muin,
armiarma sareetako bezain mehe,
eta hari horrekin, urregin batek bezala,
urreginaren esku eta gai aldi berean,
hire heriotzarako azken 5.000 egunak
josi behar hituela poliki-poliki
harik eta dena amaitu arte.
Lore artean ikusi hindugun etzanda.
In manos tuas, Domine.

Lore artean hengoan etzanda
leiho handiko gelatxo batean,
eta inguruan adiskideak,
batzuetan urduri barrezka.
Gizon gazte bat, xuxurlaka,
hire liburu bat irakurtzen ari zuan
otoitzean bezala.
Neska batek, hirekin behin
Alkizako errepidean egokitu
eta Heriotzaz hitz egin zuenak
hala nola baserritar batek
beste baserritar batekin

[Traducións
do euskara de
María Ramos
Salgado.
v. páx 109]

Lete

Quen nos ía dicir a nós, Lete,
ti que andabas coma o tronido,
feito enteiro de barba crecha e guedellas,
ti que berrando, chamando a Carapuchiña Vermella
semellabas o verdadeiro Lobo uh uh uh uh uh...

Quen nos ía dicir que un fío,
un fío de ouro era o que levabas por dentro,
tan fino como os das teas de araña,
e que con ese fío, coma un ourive,
man e materia do ourive ao mesmo tempo,
tecerías paseniño, paseniño,
os derradeiros 5.000 días da túa morte
ata que rematou o fío e todo o demais.
Vímoste deitado entre flores.

In manos tuas, Domine.

Estabas deitado entre flores,
nun cuarto de grandes fiestras,
cos amigos preto
e rían ás veces, nerviosos.
Un mozo, entre murmurios,
lía un dos teus libros
coma se rezase.
Unha moza, coa que te atopaches unha vez
camiño a Alkiza
e que che falou da morte
como falan dous granxeiros
do tempo ou da feira,

eguraldiaz edo azokan ikusitakoaz;
neska hark, Lete, negar egiten zian hiregatik,
eta beragatik, eta denongatik.

Joan egin ninduan
jende artetik kale bakartira:
neguko arrats isilean
uhuriak sentitu nizkian,
uhurika ari zuan otso bat
uh uh uh uh mendian.

Joan ninduan mendira,
sartu ninduan basora,
Otsoa hizketan hasi zuan:
"Zertan da Xabier Lete lehena?".
Lore artean etzanda hengoela
esan nioan, 5.000 egunen buruan
bake-bakean ematen huela.
Eta urregina ere aipatu nian,
5.000 egun haien urreaz
argitasun bat sortu zela aretoan.
"Eta jenderik izan al du?",
galdetu zian uh uh uh Otsoak.
"Aretoa beteta zegoan", erantzun nioan.
"Inor mozkortu al da?", berak.
Eta ezezkoa eman nionean:
"Xabier Lete Lehenak ez dik beraz
ardotan gastatu nahi izan!".
Eta jarraitu zian Otsoak, hasperen eginez:
"Erreibindikatu al du inork ezer?
Baliatu al da inor aukeraz,
demagun, euskararen ofizialtasuna
Obanosen edo Zangozan eskatzeko?".
Zer esan ez nekiela gelditu ninduan.

esa moza, Lete, choraba por ti,
e por ela, e por todos.
Marchei de entre a xente,
saín á rúa solitaria:
na silenciosa tarde de inverno
sentín os ouleos,
os ouleos dun lobo
uh uh uh uh que andaba polo monte.

Marchei cara o monte,
metinme no bosque,
o Lobo comezou a falar:
«Que é do Xabier Lete Primeiro?».
Díxenlle
que estabas deitado entre flores,
que semellabas en paz
tras 5.000 días.
E tamén lle falei do ourive,
e que co ouro deses 5.000 días
iluminouse a estancia.
«E foille xente?»
preguntoume uh uh uho Lobo.
«Non podía entrar ninguén máis», respondinlle.
«E emborrachouse alguén?», engadiu.
E cando lle dixen que non:
«Ou sexa que Xabier Lete Primeiro non quixo
gastar en viño!»
E seguiu, tras un suspiro:
«Reivindicou alguén algo?»
Houbo quen aproveitase a oportunidade,
por exemplo, para pedir
que o éuscaro sexa oficial
en Obanos ou en Zangoza?».

Otsoak uh uh uh barre algara egin zian.
"Zein haiz hi, ordea?, galdetu nioan.
Eta berak, "Ni? Xabier Lete Bigarrena!"
Astebete geroago han ninduan oster,
mendian, basoan, Otsoarekin.
Esan nahi baita Xabier Lete Bigarrenarekin.
Hire heriotzaren inguruko mezak,
hitzaldiak, artikulua aipatu nizkioan,
eta hire zenbat kanta jarri zituzten irratian.
Bera ere kantari hasi zuan orduan,
trumoi ahotsez, dena bizar kizkur eta ile kalpar:
"Etxetikan lanera noa nahiko mantso,
Realak cuatro-uno galdu zuen atzo".
"Ba, jakin ezak –moztu nioan–
Realaren partiduan minutuko isilaldia
egin zutela Xabier Lete Lehenaren omenez."
Eta esan zian berak: "Ba, jakin izatera,
Uh uh uh uh, irabazle jarriko nian,
Realak cuatro-uno irabazi zuen atzo,
eta hor konpon neurriak eta neurri-ondoak".
Konturatu ninduan orduan Otsoa eta hi,
5.000 egun urrezko hariz jositakoa,
bat zinetela, auskalo nola.

In manos tuas, Domine,
zure eskuetan, Jauna...
Mikel Laboa gogoan hartu
eta hire azken liburuko
187. orrialdeko poeman
in manos tuas, Domine irakurtzean,
hunkitu egin hintzen, Lete.
Eta ulertzen haugu,
nola ez haugu ba ulertuko?

Non souben que responderlle.
O Lobo uh uh uh riuse de min.
«Pero ti, ti quen es?», pregunteille entón eu.
«Eu? Eu son Xabier Lete Segundo!».
Pasou unha semana e volvín
ao monte, ao bosque, onda o Lobo.
Ou, se se quere, onda Xabier Lete Segundo.
Faleille das misas que se fixeron por el,
das charlas, dos artigos que se escribiron,
e díxenlle que na radio soaron
algunhas das súas cancións.
Entón el tamén se puxo a cantar,
con voz de tronido, coa súa barba crecha e guedellas:
«Da casa ao traballo vou sen correr,
a Real cuatro uno onte foi perder».
«Pois tes que saber —corteino eu—
que no partido da Real fixeron un minuto de silencio
en recordo de Xabier Lete Primeiro».
E díxome el: «Se mo dixeses,
uh uh uh uh, diría que gañou!
“A Real cuatro uno foi onte gañar”,
e déixateme de medidas dos versos!».
Decateime entón que o Lobo e ti,
que estabas cosido co fío de ouro de 5.000 días,
erades un, quen sabe como.

In manos tuas, Domine,
nas túas mans, Señor...
Ao lembrar a Mikel Laboa,
ao ler nun poema da páxina 187
do teu derradeiro libro
in manos tuas, Domine,
emocionácheste, Lete.
E comprendémoste,

Gu bezalakoak, herri ttikietako umeak,
 idiak beren gurdiekin kale nagusitik
 pasatzen ziren garaian jaioak,
 behiei begira egoten ginenak
 hiltegira zeramatzatenean
 soka batez lotuta kale nagusi hartatik beretik,
 eta haiek harri pinporrean utzitako pustilletan
 txorientzako zepoak jartzen genituenak,
 guk, gu bezalakoek, herri ttikietako umeek,
 bihotzean itsatsita zeramaagu Beste Leku hura,
 harrizko murru sendoek babesten zutena,
 non nahasten ziren intsentsuaren eta ezkoaren
 usaina, eta batzuetan baita arrosarena ere;
 non ontziak urrezkoak ziren, non hizkuntza
 Virgiliorenaren berbera zen, *in manos tuas, Domine...*
 Nola ez haugu ba ulertuko?

Beste Leku horretan nahi izan huen
 hire 5.000 egun haien azken jostura egin,
 eta zer poza izango zen hiretzat,
 egia bada hik herorrek,
 Xabier Lete Lehen horrek,
 sinisten huena,
 zer poza izango zen hiretzat
 dena lorez inguratua egotea,
 eta soinujolea doi-doi jotzen,
 eta urrezko hari bat airean:
 "Izotz-ondoko eguzki,
 neguaren barre...".
 Ulertzen haugu. Nola ez, ba?
 Baina hik ere ulertu beharko duk,
 eta ez bakarrik otsailean ari naizelako,
 Otsoaren alde jartzea,

pois como non te imos comprender?
Pois como non te imos comprender
nós, os rapaces das aldeas,
os que nacemos cando pola rúa subían
os bois tirando dos carros,
os que mirabamos cara as vacas
que levaban ao matadoiro,
atadas cunha corda,
subindo por esa mesma rúa,
os que puñamos cepos para paxaros
na bosta que esas mesmas vacas deixaban nas pedras,
nós, os que son coma nós, os rapaces das aldeas,
levamos no corazón ese Outro Lugar,
protexido por fortes muros de pedra,
onde se mesturaba o cheiro do incenso e da cera,
e tamén, en ocasións, o da rosa;
onde os recipientes eran de ouro, onde a lingua
era a mesma cá de Virgilio, *in manos tuas, Domine...*
Como non te imos comprender?

95

Quixeches dar nese Outro Lugar
a derradeira puntada dos teus 5.000 días,
e sei que a túa ledicia sería grande,
se é certo o que ti,
Xabier Lete Primeiro,
crías,
a túa ledicia sería grande, pois,
ao saber que todo estaba cheo de flores,
e que o acordeonista tocaba amodiño,
e que voaba un fío de ouro:
«Sol que ves tras o xeo,
risa do inverno...».
Claro que te comprendemos, como non?

eta egloga bat bezala hasi den gorazarre hau,
"Zeinek esan behar zigun guri...",
demanda bat bezala bukatzea:
Gure artean bizi behar baduk,
ez hadi izan bakarrik
Xabier Lete Lehen;
egunak zeuzkaagu aurrean,
100, 500 edo 20.000,
denak bizi beharrekoak,
eta bizitzeko uh uh uh uh
Otsoa ere behar diagu;
behar diagu Xabier Lete Bigarrena,
Lehenarekin bat zena, auskalo nola.

Pero ti tamén terás que comprender,
e non só porque che falo en febreiro,
que me poña da parte do Lobo,
e que esta homenaxe que comezou como unha égloga,
«Quen nos ía dicir a nós...».
remate como unha demanda:
Se tes que vivir entre nós,
non sexas só
Xabier Lete Primeiro;
temos días por diante,
100, 5.000 ou 20.000,
ímolos ter que vivir todos,
e para vivilos uh uh uh uh
cómprenos tamén o Lobo;
cómprenos tamén Xabier Lete Segundo,
que é tamén o Primeiro, quen sabe como.

Heriotza umeen arabera

I

Hegaldiak zortzi ordu iraun zuen, eta ia beste bi behar izan genituen maletak jaso eta gure bila etorritako autoa hartzeko. Umeak nekatuta zeuden, eta gazteenak segituan hartu zuen lo. Zaharrenak ordea ez. Isil-isilik zihoan, baina begirik itxi gabe. Eta hala segitu zuen gure jomugara iritsi ginenean ere. Galde egin genion azkenean, kezka bat ote zeukan. Berak baietz egin zuen buruarekin. “Ez ditut ikusi. Hainbeste denbora zerutik barrena, eta ez ditut ikusi”, esan zuen. “Zein ez dituzu ikusi?”, galdetu genion. “Pertsonak”, esan zuen. “Zein pertsona?”. “Hildakoak”.

II

98 Desertutik gindoazen, inor gabeko errepidean. Kolore gorritzako lautadan, harkaitz are eta gorriagoak ernetzen ziren, batzuetan dorreak ematen zutenak eta bestetan orratzak. Zerua urdin zegoen.

Umei esan genien paisaia bakana zela, guretzat erabat berria, eta begiratzeko leihatilatik. Begiratu zuten, baina, umeek ohi bezala, kontenplazioari segundo bakar batzuk eskainiz. Handik gutxira, lagunarteko zein familiako hainbat izen aipatu genizkien, zenbat gustatuko zitzaiekeen haiei munduaren eremu urrun hartan gurekin ibiltzea: “Harritu egingo lirateke holako desertu batekin. Begira zein izugarria den. Ez zaio bukaerarik sumatzen”.

“Ignacio gurekin egotea, horixe gustatuko litzaidake niri”, esan zuen ume gazteenak. Urtebete lehenago hildako bizilaguna zeukan gogoan.

A morte segundo os nenos

I

O voo foi de oito horas, e cumpríronnos outras dúas para recoller as maletas e subir ao coche que viña buscarnos. Os rapaces estaban cansos, e o máis novo durmiu decontado. O máis vello non. Ía caladiño, pero non pechaba os ollos. E así foi ata que chegamos ao noso destino. Acabamos por preguntarlle se tiña algunha preocupación. Dixo que si cun aceno da cabeza. «Non os vin. Tanto tempo no ceo, e non os vin», dixo. «A quen non viches?», preguntámoslle nós. «Ás persoas», respondeu. «Que persoas?». «Ás que morreron».

II

Iamos polo deserto, por unha estrada baleira. Nunha chaira avermellada medraban penedos aínda máis vermellos: algúns semellaban torres, outros semellaban agullas. O ceo era azul.

99

Dixémoslles aos rapaces que a paisaxe era única, amais de completamente nova para nós, e pedímoslles que mirasen pola fiestra. Mirar miraron, pero como fan a miúdo os rapaces, non lle dedicaron moito tempo á contemplación. Ao pouco, falamos dalgúns familiares e amigos, de canto lles gustaría estar canda nós por eses recunchos tan afastados deste mundo: «Ficarían moi sorprendidos cun deserto coma este. Mirade que impresionante é. Non se divisa onde acaba».

«O que me gustaría a min sería que Ignacio estivese canda nós», dixo o máis novo. Pensaba nunha persoa que morreu un ano atrás.

Ados etorri ginen besteok, eta batez ere beste umea, zaharrena. Halere, eranskin bat ezarri zuen ikasitako ipuinaren arabera: "Ignacio zeruan dago, eta nik uste ondo egongo dela. Ez du sentituko paisaia hau ikusteko premiarik".

Autoaren aurreko eserlekuetan gindoazenok indartu egin genuen ikuspuntu hura, eta Ignacioren bizitza luzea aipatu genuen, eta berriro ere, metaforaren abantailaz baliatu eta azalpenak ekidinez, zerua: "Ez hartu penarik. Hura oso pozik egongo da zeruan".

"Ez dakit, ba -erantzun zigun ume gazteenak-. Ez zait iruditzen altura horretan oso gustura egongo denik".

III

Ainhoak, bost urteko neskatoak, Katyren heriotza argitzen dio bere euskarazko irakasleari

100

"Benetan nahi duzu esatea, bai, benetan nahi duzu esatea Katy zein zen, bai?...Ba zuk ezagutzen duzu etxe handi bat eta ate berdea, eta zapateria bat eta emakume lodi-lodi bat beti soineko beltzarekin eta horrela, eta ez al dakizu nola dagoen bide bat eta dena harriz betea eta nola beste bide ttikiago bat ere badagoen, eta gero ibaia eta arrainak, eta txalupa asko, bai? Badakizu hori? Hor bizi al zara zu? Ba hor bizi bazara ikusiko zenuen Katy, oso kontent jartzen zen inor, inor bai inor, edozein ikusita jartzen zen kontent, oso tuntuna zen, ez al dakizu nola ras ras mugitzen zuen isatsa, bueno, ba gero izugarri hazi zitzaion tripa eta gero ospitalera eramán zuten eta amak esan zuen hori alferrik da, eta horregatik hil zen Katy, eta zuk igual, igual ikusi zenuen funerala baina nik ez nuen ikusi, maistrak ez joateko esan zuen, maistrak esaten du zakurrak ez direla klaseko ume ttiki hura bezala, ez al dakizu nola plaian ito zen, Bilboko edo Frantziako edo ez dakit, baina plaian ito zen mutiko hura, eta tripa puztu zitzaion Katyri bezala, eta horregatik hil zen Katy".

Os demais démoslle a razón, sobre todo o outro rapaz, o máis vello. Pero engadiu unha cousa que aprendeu nun conto: «Ignacio está no ceo, e eu penso que está ben alí. Non lle fai falla ver esta paisaxe».

Os que iam nos asentos dianteiros do coche mostramos o noso acordo, e falamos do longa que foi a vida de Ignacio, e aproveitando a vantaxe que nos deu a metáfora para evitar explicacións, tamén falamos de novo do ceo. «Non hai que estar triste. El está moi feliz no ceo».

«Pois eu non estou tan seguro», respondeunos o máis novo. «Non me parece a min que poida estar moi a gusto nesa altitude».

III

Ainhoa, unha nena de cinco anos, explicalle a morte de Katy á súa profesora de éuscaro

101

«De verdade, de verdade queres que che diga quen foi Katy? Si? Pois mira, ti sabes que hai unha casa grande, e hai unha porta verde, e unha zapatería e unha muller moi grosa, moi grosa que sempre vai cun vestido negro e así, e sabes que hai un camiño e está todo cheo de pedras e tamén hai outro camiño máis pequeno, e despois o río e os peixes, e moitas barcas, verdade? Iso xa o sabes, non? Ti vives aí? Pois se vives aí verías a Katy, púñase moi contenta se vía a calquera, si, si, a calquera, a calquera, era un pouco parviña, non sabes como movía o rabo ras ras, ben, pois despois empezou a medrarlle moitísimo a tripa e despois levárona ao hospital e mamá dixo que non ía servir para nada, e por iso morreu Katy, e ti se cadra, se cudra viches o funeral pero eu non o vin, a profesora díxome que non fose, a profesora di que os cans non son como o meniño ese da clase, non sabes, que afogou na praia, en Bilbao ou en Francia ou non sei onde, pero o neno afogou na praia, e inchóuselle a barriga como a Katy, e por iso morreu Katy».

Clementine

(Herio, ez harrotu, beti ez duzu irabazten eta)

Laurogei edo laurogeita bost urteko andreak
cowboy sonbreiru gorriekin janzten hasi zirenetik,
Heriotzak makalagoa dirudi, Oh my darling
Oh my darling, Oh my darling Clementine!

Eta sonbreiru gorriarekin alkondara gorri bat
zilarrezko botoiekin, eta txaleko estu-estua
lore estanpatu handiekin, Oh my darling
Oh my darling, Oh my darling Clementine.

102

Eta bota takoi-luzeak, eta cowboy galtzak,
eta gerriko bat sendoa Colt berrogeita bost
nakaratuari eusteko egoki, Oh my darling
Oh my darling, Oh my darling Clementine.

Eta begiak urdinak eta ilea zuri, eta zaldia
atarian, edo agian ez, eta saloi barruan musika,
eta sonbreiru gorria airean gora, Oh my darling
Oh my darling, Oh my darling Clementine.

Eta Heriotza gordeta biolinjolearen atzean,
eta zu dantzan zure takoi luzeko botekin,
biolinjoleari agur eginez eskuaz, Oh my darling
Oh my darling, Oh my darling Clementine.

Clementine

(Morte, non te poñas arrogante, pois non sempre gañas)

Dende que as mulleres de oitenta ou oitenta e cinco anos
comezaron a vestir sombreiros vermellos de cowboy,
a Morte non dá tanto medo, Oh my darling
Oh my darling, Oh my darling Clementine!

E co sombreiro vermello tamén unha camisa vermella
con botóns de prata, e un chaleco moi, moi preto
cun estampado de grandes flores, Oh my darling
Oh my darling, Oh my darling Clementine!

E botas de tacón alto, e pantalóns de cowboy,
e un cinto ben forte, o perfecto para ter man
da anacarada Colt corenta e cinco, Oh my darling,
Oh my darling, Oh my darling Clementine!

103

E os ollos azuis e o cabelo branco, e o cabalo
na porta, ou se cadra non, e dentro do saloon a música,
e o sombreiro vermello voando polos aires, Oh my darling,
Oh my darling, Oh my darling Clementine!

E a Morte agochada tralo violinista,
e ti bailando coas túas botas de tacón alto
saudabas coa man o violinista, Oh my darling,
Oh my darling, Oh my darling Clementine!

Eta segaren punta biolinaren gainetik ageri,
sonbreiru gorria jiraka dabil oraindik,
eta pieza hau bukatzera doa, Oh my darling
Oh my darling, Oh my darling Clementine.

Azkarra da Heriotza bere sega erabiltzen,
baina azkarragoa zu Colt nakaratua ateratzen,
eta duelua zuk irabazi duzu, Oh my darling
Oh my darling, Oh my darling Clementine.

Biolinjolea kantari hasi da, Oh my darling,
Oh my darling, Oh my darling Clementine,
baina zu eseri egin zara zure sonbreiru gorriarekin
nekatuxea zaudelako, oh my darling Clementine.

Heriotza ihes joan da saloiaren atzeko atetik,
esan ohi den bezala hautsa du gaurkoan irentsi,
eta dena zuri eskerrak, Oh my darling
Oh my darling, Oh my darling Clementine!

Laurogei edo laurogeita bost urteko andreak
cowboy sonbreiru gorriekin janzten hasi zirenetik,
Heriotzak makalagoa dirudi, Oh my darling
Oh my darling, Oh my darling Clementine!

E a punta da gadaña asoma polo violín,
o sombreiro vermello aínda dá voltas,
e esta peza está a piques de rematar, Oh my darling,
Oh my darling, Oh my darling Clementine!

É rápida a morte usando a súa gadaña,
pero ti aínda máis sacando a Colt anacarada,
e ti gañas o duelo, Oh my darling,
Oh my darling, Oh my darling Clementine!

O violinista comeza a cantar, Oh my darling,
Oh my darling, Oh my darling Clementine,
pero ti sentas co teu sombreiro vermello
porque estás algo cansa, oh my darling Clementine.

105

A Morte fuxe pola porta traseira do saloon,
como di a xente, hoxe mordeu o po,
e todo grazas a ti, Oh my darling,
Oh my darling, Oh my darling Clementine!

Dende que as mulleres de oitenta ou oitenta e cinco anos
comezaron a vestir sombreiros vermellos de cowboy,
a Morte non dá tanto medo, Oh my darling
Oh my darling, Oh my darling Clementine!

Bizitza bizitza da

Bizitza bizitza da
eta ez bere emaitzak.

Ez mendi baten gailurrean
eraikitako etxe sendoa
edo etxe horretako apaletan
kokaturiko koroa eta dominak,
urrezkoak edo urre itxurakoak.
Ez hori bakarrik bizitza.
Bizitza bizitza da.

Ez hiri edo nazio urrunetara
egindako bidaia alaiak,
eta urruti horietan ikusitako
haur, andre eta gizon bitxiak,
ondo edo gaizki fotografiatuak.
Ez hori bakarrik bizitza.
Bizitza bizitza da.

Ez euriaren hotsa sabaian
edo kazkabarrarena leihoetan,
ez elurra, ez ilargi isila,
ez argia bera ere, zoragarria,
uda berokoa edo negu hotzekoa.
Ez hori bakarrik bizitza.
Bizitza bizitza da.

Ez andre hori edo gizon hura,
belarrira xuxurlka ari zaiguna,
ez seme-alabak, ez lagunak,
ezta gurasoak edo anai-arrebak ere,
jatorrizkoak edo guregana bilduak.
Ez hori bakarrik bizitza.
Bizitza bizitza da.

A vida é a vida

A vida é a vida
e non os seus resultados.

Non é só a casa forte
feita na punta dun monte
ou as douradas coroas e medallas
postas nas baldas desa casa.
Non só iso é a vida.
A vida é a vida.

Non é só as boas viaxes
feitas a cidades ou nacións afastadas,
e os nenos, mulleres e homes peculiares
que se viron nelas,
mellor ou peor fotografados.
Non só iso é a vida.
A vida é a vida.

Non é só o son da chuvia no tellado,
ou a pedra contra as fiestras.
Non é só a neve, ou a lúa calada,
non só a mesma luz, marabillosa,
do quente verán ou do frío inverno.
Non só iso é a vida.
A vida é a vida.

Non é só esa muller ou ese home
que nos fala á orella,
nin fillos e fillas, nin amizades,
nin pais, nais, irmáns e irmás,
proprios ou traídos.
Non só iso é a vida.
A vida é a vida.

Responsables das traducións

María Ramos Salgado

[Traduce a Bernardo Atxaga]. Nace en Irun en 1998 e estuda Tradución e Interpretación na Universidade Pontificia de Comillas, recibindo a Bolsa de Excelencia da Comunidade de Madrid e Premio Extraordinario da súa promoción. Traduce desde o inglés, francés, euskara, galego e español como linguas de orixe, co euskara, galego e español como linguas meta. É membro de ACE Tradutores, Asetrad e Cedro.

109

Jesús Castro Yáñez

[Traduce a Pol Guasch]. Nado na Pastoriza en 1992, é autor dos libros *Os nomes e os himnos* (Espiral Maior, 2016) e *Ultramarino* (Chan da Pólvora, 2017). Como tradutor editou a antoloxía de poesía LGBT+ *Campo de plumas* (Sushi Books, 2021), primeira antoloxía en galego con ese enfoque e tamén a primeira vez que poemas de autores como Elizabeth Bishop, Jack Spicer ou H.D. chegaban ao papel na nosa lingua. Tamén traduciu *A antropoloxía da auga* (Chan da Pólvora, 2023), de Anne Carson.

Índice de poetas

	Pax.
Pol Guasch	11
Brenda Mondelo	33
Miguel R. Montavaro	49
Andreia C. Faria	59
Andrea Nunes	71
Bernardo Atxaga	85

XUNTA
DE GALICIA

galicia

Casa de Rosalía
A Matanza
15917 Padrón
+34 981 811 204

rosalia.gal

CASA DE ROSALÍA